

BOLALAR VA O'SMIRLARDA PSIXOLOGIK JAROHLARNI DAVOLASH

*Toshkent amaliy fanlar Universiteti
Pedagogika-Psixologiya fakulteti Psixologiya yo'nalishi
2-kurs 06-guruh talabasi **Hasanova Muslima**
Ilmiy rahbar: **Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinova***

Annotatsiya. Psixologiya fanining muhim sohalaridan biri bo'lmish yosh psixologiyasi fani bevosita inson psixologiyasining namoyon bo'lishi va rivojlanishini turli yoshlarda qanday kechish xususiyatlari, qonuniyatlari, mexanizmlarini o'rganadi. Psixologik xususiyatlarni namoyon bo'lishining yosh xususiyatlari o'rganilar ekan, shuni nazarda tutish kerakki, yosh psixologiyasida turli yosh davrlari bir-biridan sezilarli farqlanadi.

Kalit so'zlar: Psixologiya, nerv ,jarohat, bolalar, o'smir, davolash, psixologik jarohat, kasallik va h.k.

KIRISH

Diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromi (inglizcha: attention deficit hyperactivity disorder (ADHD)) bolalik davridan boshlanadigan ruhiy xulq-atvorning buzilishi hisoblanadi[1][2][3]. U o'zida diqqatni jamlash, giperaktivlik bilan bog'liq qiyinchiliklar va yomon boshqariladigan impulsivlik kabi alomatlarini namoyon qiladi[4].

XKT-10 da (Xalqaro kasalliklar tasnifi) mazkur sindrom giperkinetik buzilishlar turiga kiritiladi va odatda bolalik davrida boshlanadigan hissiy va xulq-atvor muammolari guruhi sifatida tasniflanadi[5], XKT-11 esa DYGSni neyrorivojlanish muammosi sifatida tasniflangan[6]. Nevrologik nuqtai nazardan diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromiga hech qanday davo chorasi topilmagan doimiy va surunkali sindrom sifatida qaraladi[2]. Ba'zi bolalarning aynan 30 % ida, bu sindrom paydo bo'lib „o'sishni“ boshlaydi yoki bolaning ulg'ayish davrida unga moslashadi, deb ishoniladi.

DSM-5 buzilishning 3 ta asosiy va 2 ta qo'shimcha („boshqa aniqlik kiritilgan“ va „aniqlanmagan“) turga ajratadi: (ingliz.attention-deficit/hyperactivity disorder: predominantly inattentive presentation), diqqat yetishmasligi giperaktivligi buzilishi/diqqat yetishmasligini kuzatish Diqqat yetishmasligi/giperaktivlik buzilishi: asosan giperaktiv/impulsiv ko'rinish (ingliz. attention-deficit/hyperactivity disorder: combined presentation), diqqat yetishmasligi / giperaktivlik buzilishi: aralash tip — DEHB-C

(ingliz.other specified attention-deficit/hyperactivity disorder), diqqat yetishmasligi / boshqa belgilangan diqqatning yetishmasligi / giperaktivlik buzilishi. (ingliz.unspecified attention-deficit/hyperactivity disorder), aniqlanmagan e'tiborning yetishmasligi / giperaktivlik buzilishi.

XKT-11 (2018) da DEHB alohida tashxis sifatida qayd etilgan. Kasallikning quyidagi kichik turlari kuzatiladi:[6]

6A05.0: Asosan beparvolik ko'rsatilgan.

6A05.1: Asosan giperaktivlik — impulsivlik.

6A05.2: Aralash turi.

6A05. Y: Boshqa belgilangan turi.

6A05. Z: Aniqlanmagan turi.

Hozirgi vaqtda fenomenologik psixologik xususiyat tashxis sifatida belgilash uchun asosdir. DEHBning ko'pgina belgilari vaqti-vaqti bilan paydo bo'ladi. Mavjud (2007-yil boshi) diagnostika mezonlariga ko'ra, DEHBni kech maktab yoki maktab yoshidan boshlab tashxislash mumkin, chunki bolaning xatti-harakatlarini aniqlash uchun kamida ikkita sharoitda (masalan, uyda va maktabda) baholash talablariga javob berishi zarurdir. Harakatlarni o'rganish va ijtimoiy faoliyatda nuqsonlarning mavjudligi DEHB tashxisini qo'yish uchun zaruriy mezondir[8]

XULOSA

DEHBni davolash va tuzatishga bo'lgan yondashuvlar va mavjud usullar turli mamlakatlarda turlicha bo'lishi mumkin. Ko'pgina mamlakatlarda davolashning birinchi yo'nalishi ota-onalarga bolani to'g'ri tarbiyalash usullarini o'rgatishdir. Xulq-atvorni o'zgartirish, psixoterapiya, pedagogik va neyropsikologik davolash usullari qo'llaniladi. Dori darmon bilan davolash terapiyasida xulq-atvor va kognitiv funksiyalarning buzilishini pedagogik usullar bilan bartaraf etish mumkin bo'lmagan hollarda individual ko'rsatmalarga muvofiq belgilanadi[18].

Amerika Qo'shma Shtatlarida bolalar uchun WWK3[19] protokoli, kattalar uchun esa WWK10[20] protokoli qo'llaniladi. Jumladan, bolalarni davolash uchun yuqori (narkogen) potentsialga ega bo'lgan bahsli dori Ritalin (metilfenidat) dan foydalanishga ruxsat beriladi. Odatda, psixostimulyatorlarni qabul qilganda, bolalarning holati sezilarli darajada yaxshilanadi (xulq-atvorda ko'proq, uzoq muddatda o'qishdagi yuksalish ko'rsatkichlarda deyarli yahshilanish kuzatilmagan) va faqat bir nechta bemorda yaxshilanish kuzatilmaydi[24]. Psixostimulyatorlarni qabul qilishda o'qishdagi zaif ko'rsatkichlar, chalg'uvchanlik va tajovuzkorlikning namoyon bo'lishi qisman yo'qoladi vapreparat to'xtatilganda yoki platsebo bilan almashtirilganda yana paydo bo'ladi[24].

O'z vaqtida tashxis qo'ygan holda yuqorida keltirilgan psixokorreksiya va dori-darmonlarni davolash usullari majmuasi bolalarda DEHB belgilarining og'irligini

kamaytirishi, shuningdek, mavjud buzilishlarning o'rnini qoplashi va kelajakda o'zini hayotda to'liq anglashga yordam berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Altherr P, Berg L, Welfl A, Passolt M. Giperaktiv bolalar. Psikomotor rivojlanishni tuzatish. — M. : „Akademiya“ nashriyot markazi, 2004-yil.

Bryazgunov I.P., Kasatikova E.V. Bezovta bola yoki giperaktiv bolalar haqida hamma narsa. — M. : Psixoterapiya instituti nashriyoti, 2002-yil.

Bryazgunov I. P., Kasatikova E. V. Bolalarda giperaktivlik bilan e'tibor etishmasligi. — M.: Medpraktika-M, 2002-yil.

Zavadenko N. N. Bolalikdagi giperaktivlik va diqqat etishmasligi. — M. : „Akademiya“ nashriyot markazi, 2005-yil.

Zavadenko N. N. Bolani qanday tushunish kerak: giperaktivlik va diqqat etishmasligi bo'lgan bolalar. — M. : Maktab matbuoti, 2001-yil.

Zavadenko N. N., Suvorinova N. Yu., Rumyantseva M. V. Diqqat etishmasligi bilan giperaktivlik: xavf omillari, yosh dinamikasi, diagnostika xususiyatlari // Defektologiya. — 2003. — 6-son.

Monina G. B., Lyutova-Roberts E. K., Chutko L. S. Giperaktiv bolalar. Psixologik va pedagogik tuzatish. — SPb. : Nutq, 2007.

Barclay Russell A., Benton Christina M. Sizning yaramas bolangiz. — SPb. : Piter, 2004-yil.

Ratner A. Yu. Neonatal nevrologiya: o'tkir davr va kech asoratlar. 4-nashr. — M. : BINOM; Bilimlar laboratoriyasi, 2008. — 368 b. — ISBN 978-5-94774-897-0.

Chutko L. S., Palchik A. B., Kropotov Yu. D. Bolalar va o'smirlarda giperaktivlik bilan e'tiborning buzilishi sindromi. — SPb. : SPbMAPO nashriyoti, 2004-yil.

Chutko L.S. Diqqat etishmasligi giperaktivligi buzilishi va u bilan bog'liq kasalliklar. — SPb. : Xoka, 2007.